

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра цивільного права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Цивільний процес»

на тему: «**Види доказів у цивільному процесі: загальна характеристика**»

Студента групи ПР-31
Галузі знань 0304 «Право»
Напряму підготовки
6.030401 «Правознавство»
Гураль А.

Керівник Паславська О.Я.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль - 2016 рік

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття доказів та доказування в цивільному процесі

1.2. Класифікація доказів

РОЗДІЛ 2 ПИСЬМОВІ ТА РЕЧОВІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

РОЗДІЛ 3 ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми: Здійснення завдань і досягнення цілей правосуддя по цивільних справах припускають застосування судом норм матеріального права для встановлення в ході судового розгляду фактичних обставин справи. Перш ніж вчинити акт застосування права, потрібно знати, що виявлені в суді обставини повністю відповідають дійсності. Самі фактичні обставини конкретної справи не можуть бути пізнані судом безпосередньо, оскільки вони, як правило, мали місце в минулому. Тому виникає питання про дослідження джерел, що містять відомості про фактичні обставини справи. Таке дослідження спрямоване на з'ясування наявності чи відсутності певних юридичних фактів (дій чи подій, що мають юридичні наслідки), з якими закон пов'язує виникнення, зміну та припинення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин. Отож, відомості про факти, будь-які фактичні дані і є доказами.

Дослідження доказів у цивільному процесі є одним із важливих етапів процесу доказування, оскільки у його рамках відбувається зняття доказової інформації з його носія суб'єктами пізнання. Правильність вилучення такої інформації забезпечуватиме її адекватне сприйняття, а відтак, обґрунтоване вирішення цивільної справи. Отож, актуальність обраної теми полягає в дослідженні видів доказів для, що має надзвичайно важливе значення для встановлення істини у справі.

На всіх стадіях розвитку юриспруденції доказам та доказуванню приділялася значна роль. Дана проблема досліджувалася минулими і сучасними вітчизняними та зарубіжними процесуалістами. Сутність дослідження доказів та їх видів у цивільному процесі вивчали такі сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. В. Баулін, С. С. Бичкова, А. Г. Коваленко, М. В. Колосова, В. В. Молчанов, І. В. Решетнікова, П. Г. Тимченко, М. К. Треушніков, В. П. Феннич, Д. Г. Фільченко, С. Я. Фурса, Т. В. Цюра, Д. М. Чечот, М. Й. Штефан та ін.

Метою роботи є характеристика доказів у цивільному процесі України.

Завданнями роботи слід вважати:

- визначити сутність доказів в цивільному процесі України;
- розглянути поняття, ознаки та етапи доказування в цивільному процесі;
- розкрити класифікацію доказів;
- проаналізувати суть письмових та речових доказів в цивільному процесі, порядок їх подання та дослідження;
- охарактеризувати висновок експерта.

Об'єктом дослідження є інститут доказів в цивільному судочинстві.

Предметом дослідження слід вважати види доказів у цивільному процесі.

При написанні роботи були використані навчальні та наукові джерела, а також періодичні видання, що розкривають мету та завдання

теми.

Курсова робота складається із вступу, трьох взаємопов'язаних між собою розділів та висновку. В кінці роботи наводиться список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття доказів та доказування в цивільному процесі

Юридично значущі факти правового спору встановлюються за допомогою доказів. Відповідно до ст. 57 ЦПК доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1].

Докази в цивільному процесі характеризуються сукупною єдністю: змістом, яким є фактичні дані, що інформують про обставини, необхідні для правильного вирішення справи; процесуальною формою, в якій закладено таку інформацію - засоби доказування; встановленим процесуальним порядком одержання, дослідження й оцінювання змісту і процесуальної форми (доказової інформації і засобів доказування) [14, 248].

З наведеного визначення випливає, що доказами є такі фактичні дані, які отримані у встановленій законом процесуальній формі. Фактичні дані (докази) суд одержує з певних джерел, що називаються у законі засобами доказування. Цивільний процесуальний закон дає вичерпний перелік засобів доказування:

1. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників - це інформація, отримана за їх згодою при допиті в суді, про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

2. Показання свідка- це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. |

3. Письмові докази - це будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи. Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу.

4. Речові докази - це предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

5. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом (ст. ст. 62-66 ЦПК).

Тому, виходячи із закону, суд вправі використовувати для одержання фактичних даних тільки засоби зазначені в ч. 2 ст. 57 ЦПК України [13, 197].

Для прийняття доказів у справу вони повинні відповідати вимогам належності та допустимості.

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета

доказування, тобто ті, що стосуються справи. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Наприклад, у справі про стягнення боргу за договором позики буде неналежним доказ, який підтверджує неприязливі стосунки між сторонами, оскільки предметом позову є саме невиконання зобов'язань, а не особисті відносини між особами.

Якщо суд визнає, що доказ є недопустимим, то він не бере його до розгляду.

Недопустимими є докази, які одержані з порушенням законного порядку або вони не можуть бути засобом доказування [8, 71-72].

До доказів, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом, можна віднести ті, що отримані в порушення Закону України «Про інформацію», а також, ст. ст. 31, 32 Конституції України, згідно чого не може бути порушена таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Не допускається також збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, при позовній вимозі виключити з акту опису майно, на яке немає правовстановлюючих документів, необхідно просити визнати право власності на це майно, оскільки відносно до безспірного визнання права власності на майно необхідні певні документи (квитанції, гарантійні талони тощо), які є допустимими. У випадку відсутності цих документів з'являється спір про право, тому і необхідно додатково визнати в судовому порядку право власності на це майно.

Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази подаються

сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях [8, 72].

Важливою складовою правосуддя у цивільних справах є доказування. Для правильного і своєчасного вирішення справи суду треба, по-перше, встановити обставини справи (отримати достовірні дані про ці обставини внаслідок ^ проведеного процесу); по-друге, правильно кваліфікувати ці обставини (встановити норми права, які підлягають застосуванню); по-третє, правильно застосувати норми матеріального права до встановлених обставин.

Як зазначає, О. А. Логінов доказування - це встановлення обставин, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення сторін або інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [9, 61].

Т. М. Кілічава вважає, що доказування - це діяльність, яка врегульована цивільним процесуальним законодавством і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін шляхом зазначення про докази, їх збирання, подання, дослідження та оцінки [8, 86].

На думку, Є. О. Харитонova доказування - це розумова та процесуальна

діяльність суду та інших учасників цивільного процесу (суб'єктів доказування), що спрямована на встановлення фактів (обставин), що мають значення для справи, істини у конкретній цивільній справі та вирішення спору між сторонами [12, 115].

М. М. Ясинюк вважає доказування різновидом процесу пізнання, тому в ньому об'єктивно віддзеркалюються закони логіки [11,210].

Слід зазначити, що суб'єктами процесу доказування є особи, які беруть участь у справі. Суд відіграє лише допоміжну функцію, так, у випадку, коли є труднощі щодо витребування доказів для сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, суд за їх клопотанням зобов'язаний

виробувати такі докази.

Подаючи докази, сторони реалізують своє право на доказування і одночасно виконують обов'язок доказування щодо доведення тих обставин, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень. Обов'язок із доказування покладається також на третіх осіб, органи та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси [8, 86].

Ознаками процесуальної форми доказування слід вважати:

- законодавча врегульованість процесу доказування;
- дієвість правової регламентації (послідовність дій з доказування і їх зміст докладно регламентуються нормами права);
- універсальність процесуальної форми доказування;
- імперативність процесуальної форми доказування;
- підпорядкованість доказування принципам цивільного процесу.

Принципами судового доказування є такі: обов'язковість доказування (оскільки всі обставини справи підлягають доказуванню, за винятком тих, які не підлягають доказуванню в силу закону); належність доказів; допустимість доказів; вільна оцінка доказів.

Доказування складається з таких етапів (стадій):

1. Формування предмету доказування.
2. Збирання та подання доказів.
3. Дослідження доказів.
4. Оцінка доказів [12, 116].

Предмет доказування - це факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи. Наприклад, у справі про захист честі та гідності предметом доказування є обставини, за яких було порушено право на повагу честі та гідності. Правильне встановлення предмета доказування сприяє визначеності подальшого процесу доказування ЩОДО виявлення, збору, дослідження та

оцінки доказів, встановлення дійсних обставин справи та ухвалення законного й обґрунтованого рішення [8, 86-87].

Збирання доказів - це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо залучення доказів, яка складається з:

- подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі;
- витребування доказів судом;
- надання судових доручень щодо збирання доказів.

Подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, полягає у передачі доказів у розпорядження суду. Зокрема, сторони зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі у строк, встановлений судом, з урахуванням часу, необхідного для цього. Докази, подані з порушенням таких вимог, судом не приймаються, якщо сторона не доведе, що їх подано несвоєчасно з поважних причин (ст. 131 ЦПК) [12,116]. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 60 ЦПК докази можуть подаватися іншими особами, які беруть участь у справі: третіми особами, представниками сторін та третіх осіб, органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, заявниками та заінтересованими особами, їхніми представниками [1].

Дослідження доказів означає безпосереднє сприйняття і вивчення складом суду в судовому засіданні інформації про фактичні дані, представлені сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, за допомогою передбачених у законі засобів доказування на підставі принципів усності й безпосередності.

Завершується процес доказування оцінкою доказів. Правильна оцінка судом доказів має велике значення для ухвалення законного та обґрунтованого рішення. Законом встановлюються принципи оцінки доказів [9, 62]. Так, згідно із ст. 212 ЦПК суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному,

об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів; жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення; суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності [1].

Цивільне процесуальне законодавство передбачило випадки звільнення від процесу доказування. Так, не потребують доказування:

1. Визнані факти - це обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (п. 1 ст. 61 ЦПК). Наприклад, позивач стверджує, що відповідач отримав певну суму коштів, а відповідач, у свою чергу, це визнає.

2. Загальновідомі факти - це факти, які відомі широкому колу осіб, у тому числі і суду. Загальна відомість фактів залежить від часу виникнення і поширеності інформації про них на певній території. Сторона, яка використовує загальновідомий факт, повинна про це зазначити.

3. Преюдиційність фактів ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його межами, за якими сторони й інші особи, які брали участь у справі, а також їхні правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені рішенням суду факти та правовідносини. Обставини, що встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

4. Презумптивні факти не потребують доказування при розгляді справи, оскільки вони згідно з законом припускаються встановленими, тобто законні презумпції [8, 73-74].

1.2. Класифікація доказів

Класифікація доказів - це зведення доказів в окремі групи за певною ознакою (підставою).

I За джерелом їх одержання судові докази поділяються на:

1. Особисті, тобто такі, джерелом яких є люди (відомості про факти, одержані від сторін, свідків і т.д.),
2. Речові (джерелом є речі - письмові і речові докази),
3. Змішані (висновок експерта) [13, 198].

II За характером змісту доказів можна виділити:

1. Прямі докази - дозволяють зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність фактів, які підлягають доказуванню. Наприклад, прямим доказом факту реєстрації шлюбу є свідоцтво про шлюб встановлених форми і змісту.
2. Непрямі докази - на відміну від прямих, не мають безпосереднього зв'язку із обставинами, які досліджуються, але дозволяють припустити про наявність чи відсутність певного факту. Квитанція про поштовий переказ не є підставою для однозначного висновку щодо наявності між сторонами договору позики. Передача грошових коштів могла здійснюватися як на виконання договору, так і бути пов'язаною з іншими обставинами [9, 63].

III За способом утворення докази класифікуються на:

1. Первинні (першоджерела, безпосередні) формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню, надходять від безпосереднього носія інформації. Наприклад, фактичні дані, отримані за допомогою оригіналів документів. !
2. Похідні (опосередковані, копії) лише відтворюють (копіюють) дані, одержані від інших джерел, тобто формуються під впливом опосередкованих джерел [8, 75]. При використанні похідних доказів підвищується ймовірність неправильного встановлення фактів, тому вони потребують більш старанної перевірки [9, 63].

IV Залежно від мети доказування докази можуть бути:

1. Основні докази - це докази, що підтверджують наявність чи відсутність певної обставини.

2. Протилежні докази (контрдокази) - це докази, то спростовують основний доказ. Наявність основного та протилежного доказу щодо певної обставини дає можливість зробити висновок, що принаймні один з них є неправдивим, а тому вони потребують перевірки іншими доказами. За відсутності такої можливості та в разі однакової переконливості основного і протилежного доказу суд може визнати недоведеною наявність чи відсутність обставин, що підтверджуються основним доказом [12, 116].

С. І. Чернооченко підкреслює, що класифікація завжди має як теоретичне, так і практичне значення. Класифікуючи докази, слід звернути увагу на особливості дослідження і оцінки доказів у залежності від того місця, яке вони зайняли в класифікаційній системі. Так, оцінюючи можливість достовірного висновку на підставі окремо взятого побічного доказу, практика виробила правило, що одного такого доказу недостатньо, і тільки їх сукупність дає можливість зробити правильний висновок про доказуваний факт [13, 199].

РОЗДІЛ 2 ПИСЬМОВІ ТА РЕЧОВІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до ст. 64 ЦПК України письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи [1].

У науці письмові докази класифікують за певними критеріями.

I Залежно від суб'єктів, які надали письмові докази, останні поділяють на:

1. Офіційні - документи, акти, службове листування, яке виходить від державних і громадських органів, оформлені та завірені в установленому законом порядку (наприклад свідоцтво про реєстрацію шлюбу, накази щодо прийняття на роботу).
2. Неофіційні - документи, які виходять від громадян і мають неформалізований, приватний характер (листування особистого характеру).

II За формою письмові докази поділяються на:

1. Прості.
2. Нотаріально посвідчені. і

Дана класифікація має значення для вирішення питання про допустимість засобів доказування щодо цивільних правочинів [9, 64].

Додатково також виділяють письмові докази-оригінали та копії. Значення такого поділу фактично закріплене в ч. 2 ст. 64 ЦПК України. Від копії варто відрізнити дублікат документа - повторно виданий (складений) документ, що має з оригіналом однакову юридичну чинність [11, 214].

Основними ознаками письмових доказів слід визнати:

- доказове значення має зміст, а не форма доказу (форма - другорядна ознака);
- інформацію закріплено за допомогою письма або інших умовних знаків;
- матеріал спроможний зберігати інформацію в незмінному вигляді тривалий час;
- вони найчастіше виникають до порушення справи.

Доказове значення мають письмові докази, в тому числі документи, що володіють сукупністю таких ознак:

- містять відомості, які можуть бути перевірені, та носій яких відомий;
- зміст документа відповідає компетенції установ, підприємств, організацій, посадових осіб або громадян, які їх видають;
- містять певні реквізити (підписи, печатка тощо);
- повинні бути отримані законним шляхом;
- відомості про факти, обставини, що фіксуються в них, мають значення для даної справи.

Відсутність в документі хоч би однієї з ознак позбавляє його доказового значення, оскільки створює сумнів у достовірності даних, що містяться в ньому, або свідчить про його неналежність до справи.

Відомості можуть фіксуватися людиною безпосередньо, а також за допомогою різних механізмів. Так, останнім часом набуває все більшого поширення електронний документообіг [8, 79-80].

Письмові докази подаються сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі. Якщо особи мають складнощі в отриманні доказів, суд, за їх клопотанням, зобов'язаний витребувати такі докази. Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. У разі подання копії письмового доказу суд має право вимагати подання оригіналу. Оригінали письмових доказів до набрання судовим рішенням законної сили повертаються за

клопотанням осіб, які їх подали, якщо це не перешкоджає розгляду справи. У будь-якому разі у справі залишається засвідчена суддею копія письмового доказу (ст. 138 ЦПК) [9, 65].

Відповідно до ст. 140 ЦПК України письмові та речові докази, які не можна доставити в суд, оглядаються за їх місцезнаходженням. Про час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням повідомляються особи, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не є перешкодою для проведення огляду. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис.

Про огляд доказів за їх місцезнаходженням складається протокол, що підписується всіма особами, які беруть участь в огляді. До протоколу додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки письмових і речових доказів, відеозаписи тощо.

Особи, які беруть участь в огляді доказів за їх місцезнаходженням, мають право робити свої зауваження щодо протоколу огляду [1].

В тексті протоколу огляду перед підписом особи, яка висловлює зауваження, робиться запис «із зауваженнями». Ці зауваження розглядаються судом у судовому засіданні за участю осіб, які беруть участь у справі. Протокол огляду письмових доказів за їх місцезнаходженням є об'єктом дослідження на стадії судового розгляду відповідно до правил ст. 185 ЦПК України. У разі необхідності, суд вправі провести огляд доказів за їх місцезнаходженням повторно [11, 216].

Відповідно до ст. 185 ЦПК України письмові докази або протоколи їх огляду оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, які беруть участь у справі, можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу

їх огляду. Особами, які беруть участь у справі, з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

У разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду особою, яка бере участь у справі, для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є фальшивим, особа, яка подала цей документ, може просити суд виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів [9, 66].

Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути оголошений і досліджений у відкритому судовому засіданні тільки за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України. До них згідно із статтями 303,306 ЦК відносяться: особа, яка направила зазначену кореспонденцію, адресат, інша фізична особа, якщо кореспонденція стосується її особистого життя, а у разі смерті фізичної особи, котра була власником таких документів, - лише за згодою її дітей, вдови (вдівця); якщо їх немає, - батьків, братів і сестер [2]. В іншому випадку таке листування і телеграфні повідомлення оголошуються та досліджуються у закритому судовому засіданні.

Розвиток і розширення комп'ютерної мережі неминуче приводить до збільшення кількості письмових доказів, отриманих за допомогою комп'ютерної техніки.

Найбільше поширення електронний документообіг отримує при укладенні і виконанні договорів.

Записи ЕОМ за своїми характеристиками правомірно визнаються документами, оскільки мають, по-перше, ознаки документа, що має юридичну силу. Юридичну силу документам надає присутність необхідних реквізитів: найменування організації, ім'я автора документа, місцезнаходження організації, дата виготовлення документа, код особи, відповідальної за виготовлення документа, код особи, яка затвердила

документ. По-друге, документ повинен бути таким, який може прочитати людина. Таким вважається документ, що містить загальнозрозумілу інформацію, розшифровку закодованих даних. Ця вимога випливає із загальних правил судочинства, що передбачають безпосередність сприйняття суддями інформації, яка міститься в джерелах доказів.

При виникненні питання про авторство і дійсність електронно-цифрового призначається судова технічна експертиза [11,216].

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи. Речові докази можуть одночасно бути і засобом доказування, і об'єктом спору (так, у справі про визнання права власності об'єктом спору і водночас речовим доказом є будинок). Розмір, властивості речових доказів визначають характер їх дослідження [8, 80].

Розглянемо класифікацію речових доказів. Як вважає М. О. Гетманцев класифікація речових доказів - це науково-теоретичне групування предметів матеріального світу у різновиди, яке, відповідно до вимог цивільного процесуального законодавства, здійснюється за певними критеріями, які притаманні змісту, формі, джерелам або іншим характерним ознакам речових доказів, з метою упорядкування і систематизації останніх заради їх оптимального використання в цивільному судочинстві. Автор надає власні класифікації речових доказів, які, на нашу думку, заслуговують на життя та потребують детальнішого розгляду.

І За процесуально-правовою ознакою позовів, що розглядаються судом у порядку позовного провадження:

1. Речові докази, що містять інформацію про обставини справи і використовуються при розгляді та вирішенні позовів про присудження (виконавчих позовів). Їх можна поділити на такі види:

- речові докази, які досліджуються судом при вирішенні позитивних позовів про визнання;

- речові докази, які досліджуються судом при вирішенні негативних позовів про визнання

2. Речові докази, що містять інформацію про обставини справи.

3. Використовуються при розгляді та вирішенні перетворювальних позовів (конститутивних позовів).

.II За характером впливу інформації на речові докази про обставини, що мають значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ:

1. Речові докази, які зазнали органічного впливу інформації про обставини, що мають значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

2. Речові докази, які зазнали функціонального впливу інформації про обставини, що мають значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ,

3. Речові докази, які зазнали природнього впливу інформації про обставини, що мають значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

При цьому треба мати на увазі, що будь-які підходи до класифікації, визначення її критеріїв, віднесення доказів до тих чи інших видів і груп мають досить умовний характер і залежать від конкретних обставин, встановлення і доказування яких відбувається. Один і той самий доказ може бути віднесений до одного чи іншого їх різновиду, і жоден науковець чи практик ніколи не визначать раз і назавжди конкретний речовий доказ лише в одній єдиній їх групі. [6, 90].

Розглянемо особливості подання та дослідження речових доказів.

Речові докази подаються, збираються та в необхідних випадках витребовуються судом у такому самому порядку, як і письмові докази, згідно із статтями 131, 132, 137 ЦПК. Речові докази до набрання рішенням

законної сили зберігаються у справі або за окремим описом здаються до камери схову суду. Якщо речові докази не можуть бути доставлені до суду, вони після того, як будуть докладно описані, опечатані, а в разі необхідності - сфотографовані, можуть зберігатися за їх місцезнаходженням, про що суд постановляє ухвалу. Суд вживає всіх необхідних заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані [9, 66].

Зокрема, згідно з ст. 187 ЦПК України речові докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до журналу судового засідання.

Протоколи огляду речових доказів оголошуються в судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів. Особи, які беруть участь у справі, можуть ставити питання з приводу речових доказів свідкам, а також експертам, спеціалістам, які їх оглядали.

Ст. 141 ЦПК України встановила особливий порядок огляду речових доказів, що швидко псуються. Зокрема, продукти та інші речові докази, що швидко псуються, негайно оглядаються судом з повідомленням про призначений огляд осіб, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не перешкоджає огляду речових доказів.

У разі необхідності, в тому числі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді продуктів та інших речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис. Після огляду ці речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані [1] .

При відтворенні або дослідженні звукозапису, демонстрації

відеозапису, що мають приватний характер, застосовуються правила ст. 186 ЦПК щодо оголошення і дослідження змісту особистого листування і телеграфних повідомлень.

Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у журналі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі. З метою з'ясування відомостей, що містяться у матеріалах звуко- і відеозапису, а також у зв'язку з надходженням заяви про їх фальшивість судом може бути залучено спеціаліста або призначено експертизу.

Речові докази після огляду та дослідження їх судом повертаються особам, від яких вони були одержані, якщо останні заявили про це клопотання і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи. Речові докази, що є об'єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним підприємствам, установам або організаціям.

За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [9, 66-67].

Після набрання рішенням суду законної сили речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані, або передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі (ст. 142 ЦПК) [1].

РОЗДІЛ 3. ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

Відповідно до ст. 66 ЦПК України, висновок експерта-докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом [1].

Експертиза здійснюється у визначеному процесуальному порядку з додержанням встановлених процесуальним законом правил і являє собою дослідження, виявлення і пізнання фактичних обставин, тобто науковий, дослідницький шлях до висновків про фактичні обставини у справі, наявність (відсутність) яких фіксується у висновках експертів. Підставою для проведення експертизи є необхідність застосування спеціальних знань у галузі науки, техніки чи ремесла. Під спеціальними знаннями, необхідними для призначення експертизи в цивільному процесі, розуміють такі, що перебувають за межами правових знань, загальновідомих уявлень, які випливають з досвіду людей, тобто якими володіє вузьке коло фахівців [8, 81-82].

Експерт - це особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань (ч. 1 ст. 53 ЦПК України) [1]. Експерт повинен відповідати особливим вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, зокрема мати певний досвід роботи та пройти атестацію як судовий експерт певної спеціальності. Міністерство юстиції України веде державний Реєстр атестованих судових експертів, до якого обов'язково заноситься особа, яка є експертом [4[^]].

Слід зазначити, що різновидами експертизи є:

1. Комісійна експертиза.
2. Комплексна експертиза.

Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань. Комісійна експертиза проводиться у складних випадках та з метою запобігти упередженості експертів при наданні висновку. При проведенні комісійної експертизи, якщо думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок, у випадку, якщо експерт не згодний з висновком іншого експерта (експертів), то він дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань (наприклад, психолого-психіатрична експертиза) [8, 82].

Відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України, експертиза призначається якщо для з'ясування певних обставин справи необхідним є застосування спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. Результати експертизи відображаються у висновку експерта [1].

Експертиза призначається за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або за ініціативою суду. Клопотання про призначення експертизи може містити:

- прохання сторін про залучення експертами певних осіб;
- прохання суду провести експертизу у відповідній судово-експертній установі;
- питання, на які потрібна відповідь експерта;
- прохання проведення комплексної експертизи;
- прохання проведення комісійної експертизи.

Експертиза призначається обов'язково у таких випадках:

- заявлення клопотання обома сторонами;
- необхідно встановити характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- необхідно встановити психічний стан особи;
- необхідно встановити вік особи, якщо про це немає відповідних

документів і неможливо їх одержати.

Підставою проведення експертизи є ухвала суду, де обов'язково зазначаються:

- підстави та строк для проведення експертизи;
- з яких питань потрібні висновки експертів [8, 82[^]].

Відповідно до Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки).

У вступній частині висновку експерта зазначаються:

- дата надходження документа про призначення експертизи (залучення „ експерта);
- найменування експертної установи та/або ім'я, прізвище, по батькові експерта;
- документ про призначення експертизи (залучення експерта), його найменування і дата складання, найменування органу та/або посада і прізвище особи, який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);
- справа, за якою вона призначена;
- перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження);
- відомості про надані матеріали справи (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркущів);
- спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість;
- запис про відповідність матеріалів та об'єктів, що надійшли до

експертної установи (експерта), матеріалам, зазначеним у документі про призначення « експертизи (залучення експерта);

- перелік питань (дослівно у формулюванні документа про призначення експертизи (залучення експерта)), які поставлено на вирішення експертизи;

- питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи;

- дані про експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада, клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, освіта, освітньо- кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії;

- попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України;

- дата направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дата надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини справи, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;

- при проведенні додаткових або повторних експертиз зазначаються відомості про первинну (попередні) експертизу (експертизи) (прізвище експерта, назва експертної установи чи місце роботи експерта, номер і дата висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи (експертиз)); зміст питань, які були поставлені перед експертом на додаткове або повторне вирішення, а також мотиви призначення додаткової або повторної експертизи, які зазначені у документі про призначення експертизи (залучення експерта), якщо у ньому такі мотиви відсутні, про це робиться відповідний запис;

- відомості про процесуальні підстави та осіб, які були присутні під

час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальний статус);

- нормативні акти, методики, рекомендована науково-технічна та довідкова література.

Дослідницька частина повинна включати:

- відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;
- посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;
- експертну оцінку результатів дослідження.

у дослідницькій частині висновку експерта при проведенні повторної експертизи вказуються причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, якщо такі розбіжності мали місце.

У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині. На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити. Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені у дослідницькій частині [5].

Висновок експерта (експертів) оформляється на бланку експертної установи і підписується експертом (експертами), який проводив дослідження. Пізніше у заключній частині засвідчується відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключного висновку. Якщо експерт не є працівником державної спеціалізованої установи і працює на професійній основі самостійно, він підтверджує наданий ним висновок своїм підписом і печаткою із вказівкою ідентифікаційного коду суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо експерт працює у складі юридичної особи, його висновок також підтверджується підписом керівника та печаткою юридичної особи.

Сам висновок експерта варто розглядати не тільки як доказ, але і як процесуальний документ, до якого пред'являються певні вимоги,

недотримання яких може привести до втрати цього доказу:

наукова обґрунтованість викладених висновків експерта, їх аргументованість і переконливість;

- певна послідовність, ясність, конкретність, простота викладу процесу дослідження і тих висновків, яких дійшов експерт, у процесі доказування можуть бути використані тільки ті висновки експерта, що не вимагають для своєї інтерпретації спеціальних пізнань, є доступними для всіх учасників процесу;

- грамотність і культура оформлення висновку. Гарантіями достовірності інформації, яка отримується в результаті використання цього засобу доказування можна вважати наступні:

- компетентність особи, яка проводить таке дослідження: для того, щоб бути експертом, недостатньо тільки фаху роботи в певній галузі спеціальних знань або високої ділової репутації - особа, яка виконує функції експерта, повинна бути ще занесеною до Реєстру атестованих судових експертів, що є підтвердженням проходження нею державної процедури перевірки її компетентності, а отже, є додатковою гарантією її професійності;

- дослідження проводиться не в довільному порядку, а згідно з відповідною науковою та методичною літературою;

- іноді існує можливість перевірити висновок експерта шляхом призначення повторної експертизи, яка доручається іншому експерту (ч. 2 ст. 150 ЦПК України);

- експерт несе кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку (ч. 1 ст. 384 КК України) [11, 220].

Висновок експертизи може бути доказом у справі лише в тому разі, коли експертиза була проведена на підставі ухвали суду під час провадження у справі у встановленому ЦПК України порядку. В інших випадках такий висновок може * розцінюватися лише як письмовий доказ [10, 81].

Порядок дослідження висновку експерта передбачений у ст. 189

ЦПК , України. Висновок експерта оголошується в судовому засіданні. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою ^ ставить питання експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим ставить питання експертові позивач і його представник. Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі. Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи.

Висновок

Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Доказування - це встановлення обставин, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення сторін або інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. Доказування складається з таких етапів (стадій): формування предмету доказування; збирання та подання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів.

Цивільний процесуальний закон дає вичерпний перелік засобів

доказування. Ними є: пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків; показання свідків; письмові докази; речові докази; висновки експертів. Для прийняття доказів у справу вони повинні відповідати вимогам належності та допустимості.

В юридичній науці існує багато класифікацій доказів. Класифікація доказів - це зведення доказів в окремі групи за певною ознакою (підставою). Вона завжди має як теоретичне, так і практичне значення. Науковці, класифікуючи докази, звертають увагу на особливості дослідження і оцінки доказів у залежності від того місця, яке вони зайняли в класифікаційній системі.

Неабияке значення в розгляді цивільних справ мають письмові, речові докази, а також висновок експерта.

Письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи. З розвитком і розширенням комп'ютерної мережі неминуче збільшується кількість письмових доказів, отриманих за допомогою комп'ютерної техніки. Найбільше поширення електронний документообіг отримує при укладенні і виконанні договорів.

Письмові докази подаються сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі. Якщо особи мають складнощі в отриманні доказів, суд, за їх клопотанням, зобов'язаний витребувати такі докази. Письмові докази, як правило.

подаються в оригіналі. Письмові докази або протоколи огляду доказів за їх місцезнаходженням (ст. 140 ЦПК) оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - експертам, спеціалістам і свідкам, які можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду, а також ставити питання свідкам, експертам, спеціалістам.

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять

інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи. Речові докази можуть одночасно бути і засобом доказування, і об'єктом спору.

Висновок експерта складається із трьох частин: вступної, дослідницької та заключної. Висновок експерта оголошується в судовому засіданні. Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями, станом на 20.11.2012 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР) // [Електронний ресурс].
2. Цивільний Процесуальний Кодекс України від 18 березня 2004 року / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс].
3. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року із наступними змінами і доповненнями станом на 02.03.2014 р. / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс].
4. Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. із наступними змінами і доповненнями станом на 19.11.2012 р. / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс].
5. Інструкція «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затверджена Наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) із наступними змінами і доповненнями станом на 22.01.2012 р. / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс].
6. Гетманцев М. О. Види речових доказів у цивільному процесі / М. О. Гетманцев // Науковий вісник Чернівецького університету. - 2013. - Вип. 644 : Правознавство. - С. 88-91.
7. Зеленьяк А. С. Поняття та структура інституту речових доказів у цивільному процесі / А. С. Зеленьяк // Адвокат. - 2013. - № 3 (150). - С. 39-42.
8. Кілічава Т. М. Цивільне процесуальне право : навч. пос. - К. : Центр учбової літератури, 2007. - 352 с.
9. Логінов, О. А. Цивільний процес України : навч. посіб. / О. А. Логінов, О.Штефан. - К. : Юрінком Інтер, 2012. - 368 с.
10. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Цивільного

процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. / За ред. Притики Ю. Д. - К. : Центр учбової літератури, 2011. - 696 с.

11. Цивільний процес України : підруч. / За заг. ред. д. ю.н., доцента М. М. Ясинка. - К. : Алерта, 2014. - 744 с.

12. Цивільний процес України : підруч. / За ред. Харитонова Є. О. - К. : Підручники, навчальні посібники, 2012. - 536 с.

13. Чорнооченко С. І. Цивільний процес : Вид 3-тє, перероб. та доп. : навч. посіб. / С. І. Чорнооченко. - К. : Центр навчальної літератури, 2014. - 416 с.

14. Шкребець Д. В. Поняття і види доказів у цивільному процесі / Д. В. Шкребець // Часопис Київського університету права. - 2011. - № 4. - С. 248-252.

15. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. - К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2010. - 624 с.